

РУКАЦА

Мој јејачији монитор сада ће утицајних бирајући да је за њи довољно да је је у виши, и овако да брајати по године дана.

Сушта да разом објављено Шилдом и фоком највећим редакцијама тада ће, пошто је једна симболска отимања, подигнући до ње приступ из људског снажаја, тада ће и једни и други подигати квалитет наше, а то је још једно отимање Шилда.

М. К.

КНИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

УЗ ЧЕТИРИ ГОДИШЊИЦУ СМРТИ ХАСАНА КИКИЋА

Рајет одржана на комеморативној вечери, посвећеној књижевницима, словарима и Јавним радицима Босне и Херцеговине који су пали као борци у народно-ослободилачкој борби или као жртве фашизма на дне ослобођене Сарајева, у Народном позоришту.

Прије стотину и девет година, руска, а тије и свјетска литература, изгубила је једног пјесника у тридесетседмој години његова живота. То је био Пушкин. А прије четири године, југословенска литература, у истој години живота, изгубила је Хасана Кикића. Чудновато јединство датума, чудновато не по том што подудара датуме, него по том што имене чудновато сличне.

Којој земаји треба да буде теже: Да ли великој, кад губи млада пјеснија — или Пушкина? или малој, кад губи пјесника који није Пушкину ни до коњења — или млада као Пушкин? земљи која није Русија, тада се искрјено рађају и титани књижевног пера, него мага в чудни земљи Босне, где су досад људске судбине, по гримим Његошевим ријечима — о великом гравиту и лану, и менујује у живот долазиле, и мање животу диниле, и мање од њега примала, и гнување из њега нестајале.

Понетком мјесецу маја 1942. године, једна честичка тројка убила је измеђе Хасана Кикића, када је испод планине Чемеринце у пратњи једног курира ишао из села Алића у Скендер-Вакуф.

Выјест се одмах проширила по ослобођеним крајишким селима и брдојопским и у градове, у којима се још једино држао непријатељ. Многог и многог борца и домаћина, који су аи та четири мјесеца, колико је био међу партизанима, упознали Хасана Кикића као борца и појајда, не знајући него је то књижевник и књижевност — обузете је на ту инјект дубока тета, иако је у то прије смрт постала тако обична. А видио сам иако је шкотски рукодоноцима, и синим који су га познавали лично и синим који су га знали само из његових књижевних дјела, на ту инјект, па и касније, па ријеч о њему, почела да се хути суда у оку, и махом су то били људи који су сушим испољили. Оно што је у књижевном дјелу Хасана Кикића изједначи остије ишао, а то нико нико не може учешићи. Али смо гуговали те песме, што Хасан Кикић није пao, а што би — син су знао говорио — био, и обиљежи и јаме, и још више ишао.

Тада, у таквој потресној сјесмини те смрти, тада губитеља недјечивојајући у његу глобитељ. А даш, и да смо изједначи толико и чини према срди и крајишким ријасима, падају губитељи подјачавши тогу губитељу да ће и њому тогу претворити у љасити ухрђавање друге земље.

Републике Босне и Херцеговине данас нема више од 210 љекара, од којих је 40% старијих од 60 и 20% старијих од 60 година, што значи да 20% наших љекара насу уопште употребљиви за теренску службу, а других 20% не могу више задовољавати ни потребе лакши, амбулантне службе. Па и кад би си ови љекари били употребљиви, онет би на 2,200,000 становника код нас дозвано један љекар просјечно на преко 10 хиљада, што је за два и по пута више од просјечног броја у цялој држави. Али, мада друге републике, у односу на Босну и Херцеговину, располажу с неизравнено већим бројем љекара (јер Србија има 1260, Хрватска 1320, Словенија 600, а Црна Гора на сваки срећа по 3 љекара, док код нас срезови имају само по једног, а једанаест срезова немају ни једног), ипак, чак и кад би се учинио и правилнији распоред љекара, цјелокупни број којим Југославија располаже не би могао задовољити потребе заштите народног здравља. Према томе ми морамо приступити форсираним школовању нових љекарских кадрова.

Међутим, ми имамо свега три медицинска факултета, од којих је само београдски ове године одбио да упише 2200 пријављених студената због малог капацитета. Сва три факултета, међутим, имају уписаных око 6000 студената, који ће тек у току пет година постати љекари, што значи, да ни за пет година, па ни за десет, ако би остао једнак годишњи прилив нових студената, ми нећemo задовољити своје основне потребе, јер ваља рачунати с тим да ће извјестан број отпасти, из ма каквих разлога, пре него заврши студије. Друго је питање квалитета љекара који ће се у свако претрпана три факултета изграђивати. Недостатак клиничког и лабораторијског материјала, недовољан број практичних вјежби имаје за последицу да нови љекари на крају неће располагати потребном и практичном и теоретском спремом, него прећко само теоретском, која ни у ком случају не може бити дољна за њихов успјешав рад. Према томе, јасно је да, ако не с обзиром на број, али свакако с обзиром на квалитет младих љекара, морамо постојећа три факултета растеретити оснивањем новог факултета. Јер отварањем новог факултета ми ћemo пружити већ уписаном броју студената више могућности да раде клинички при болесничкој постели и да сваки од њих изради више анатомских, патолошких, хистолошких и других препарата, како њиково знање не би остало претежно теоретско.

Ако је то тако, а нема сумње да је тако, онда треба решити питање мјеста које би дошло у обзор за отварање новог факултета и које има највише услова за то. С обзиром на постављени питање што боље изградње младих љекара, то мјесто треба да располаже с доволним бројем разноврсног клиничких и патолошких интересантног материјала, да има што већи број школских пријјера за приказивање и сва специјална одјељења, како би студенти у току студија могли стеки сојдна знања. Па ако већ треба да се одлучимо у коме мјесту да отворимо факултет, онда нема сумње да Сарајево у том погледу има све предности пред ма којим другим начином. Ево зашто:

na putu, u mreže jastrene kružnike i savijene posavsko šljeme. Prijemljeno je zatim kako ga profesor srpsko-hrvatskog radodavnika gospođa, u klubu, uz hranu, i prijezno mu se katkad javi na ulici, što mu nije običaj. Čak se još začudio zašto ga počesto nista odmalo je rodom i ko mu je otac, kad to neće znati i kad mu je to već jedanput reklo. A jednom ga je javio i poznano. Čitavim razredom prošao je s braćom slava njegovih srođenih hrvatskih zadata, van mu ona nije ni zakriptala, a kamoći šta niste, ničnega tih diktova, negi mu je ublažila onih stalinik uнутрашњih priču-saka, thi u školi, ni poslije te.

To je bila mladost Hasana Kikića koja je, nезaborављена i posačaјe rasvjetljena, zegla s njim pod Čemernicom.

A kad je kao učitelj došao u selo Hajdaroniće kraj Žavidovlja, pribojno se ponovno svojim odraslim vršnjacima i njihovim очevima, koji buduše imaju bina iz njegovog kraja, ali su mu se činili dobro poznavati. Naglađao mu je da on nije samo među njima, **nego** i u njima, i ona u njemu još iz djetinjstva, nako je on obukao tičasno graditko odijelo, a oni ostali u rukama od chadorbesa, nako se oni osjećaju i sami pred sobom i pred njim sitni i bijedni, a on u njihovim очima nešto više, pa mu izazoveka poteku temenah i pokoji čak donosi jača i masla. Tu je vidišo tako isti ona verazumljiva i tiko uporna patnja, kakvu je osjetio na okvirima goničima za parskim govedima, pritišće te ljudi, a oni je strpljivo snose, ne razumijevajući je kao ni on. Tela ih dolje u čaršiji viche uz napravne dane da se prodaje zemlja toga i toga u Hajdaroniće, ili zemlje prostro glavno izazivu испод hajdaroničkih seljaka. Oni sve manje žive od zemlje, i sve više od drugih послова: tučeju šoder pod zvjezdama dole na leđi, kojom katkad promakne luksuzni avtomobil i zamota ih u pravšunu, ili minaju škrilače da se provede novi krac šumske pruge, ili škrilače balvanje čapinimo; čak mnogi od njih zapoju svoje pidnike po kantinama. A dečaci su im isto onako kriješava i žutga kao što je i on nekad bio za jedno sa svojim nезaboravljim vršnjacima, nako više nemira rata. I svi vjeruju u zapise, u uroke i dove. Uz to Turčini mrzi, ne znajući zašto. Vlašta i Šokci, a Šokci i Vlašta i Turčina. Čitav taj njihov život ispuštao mu je dušu nekim bolnim sažaljšćem, kao sam da patim, nako su takve patne nestale u njegovom životu, otkašo je postao gospodin.

U isto vrijeme slučno je jasno, nako to sebi više znao da objasni, da pojed strpljivo, pokorivoći i nebožnosti tih ljudi postoji svakrvena nuka slana, nemirna duša, koja se na možove pokazuje u čudnim oblicima, u divljenim očima, dok zimaju, dok vuku balvanke, dok viđaju na zemlju kudu što domaći nije izmislilo ništa, dok u rukici razbijaju lamine po kantinama, nevoljuju sve — od fombaržtera do direktora.

Kasnije Hasan Kikić došao na službu u Rogačicu. U kauču kasača među plazmama sklopobornika rascrtava se pred njegovim očima, jeftinko otvaranje, ali sad blistrim i umesnim, snijet bogatih čaršinacija i činjenica. Oni žive lagano, dembelski, lijepe se na oko slizku na zeljivojčinoj živinama, a u duši se kreće i izaz leđa se pankuju balvančići, škominje, puni su priprava i tih dečija pitetaša mrzavim prema sebećima, od kojih iščudu, a zovu ih grmačnjaka. Tu se, i poslije u Gorjaku, Čepinjaku i Škocjanima u Hrvatskoj, gdje je vidno i hrvatske selaže, hrvatske i grčke, njegova osjećanja duša nemaju spomen mrzavim životu drugih neimparativima, i tu je u nemiru vjetruju dušu tako sime kroz lobanje i novih izdajnih trgovac.

KONVENTUALNI PREGLED

To je što, главне бразде Кикчићевог животног искуства, које су биле доброте, тако често и тако брано под гором Чешеринцом.

Хасан Кикчић складно је у ње био завидан ред оних наших писаца који су се у свом занапетном раду приступило ослоњавању на своје лично животно искуство, и врло мало, и да то неквртичко, на културу. Зато његова књижевна линија носиши наше мучног тражења и ломова, него што он то било нукло из арсти и онсегу његова талента.

Већ као младић од двадесетидесет године, почиње он да по готово свим нашим часописима објављује своје прве приповјетке и лирске пјесме, дово озбиљне, а често примљене као антиципарна сензија.

У том првим радовима он своју главну тему, село, даје углавном кло неку стихијску распојасану биолошку снагу, која се испољава у тучама ћега дјевојака, у путевима вишковљицама, у пристима кроз брада, у кољечним тјакима. Тако гледано село блата са неким осебујним књижевним језиком, чија је основа, истина, народна, али који у себи садржи исто застраљење, какво је било и његово тако скважено село.

Није позанимљиво, а досад је обично покрило тумачења, те његова прва књижевна фаза. Изразимо, као што су „једар, содниј језик, «снага земље и хрина», арагацка спаса села, висело се и говорило о тим његовим првим књижевним сачиниоцима; и у суштини се ту радило о младићу кога је тун спротике в идејно тада беша икаква компаса, несвјесно хтио да и себе и своје израబљавање и запуштење јунаке афирмише као спагу која је спојена до жити и која има право на живот. Тај класни смисло може се одговарјати чак и у његовим првим, захом еротским пјесмама. Тек доцније, кад се пред његовим талентованим и увијек отвореним очима, под утицајем марксистичких идеја, почиње да разастирива класни смисло ствари, — његови сеоски ваподничари, голани, грмљи, надничари, касаблије и вршњаци за дарским говедима, иначу наједанпут пред њим у новом, стварном светлу. У тој другој фази Кикчић је дао најбоља своја књижевна остварења: »Пропинију у позадини« и низ приповједака, које садрже више или мање уједињени уједињену слику босанског села. Али, кад се живот растворио тако пред њим у свом суштинском, у свом кајсном смислу, пред талентованим заштакачким оком X. Кикчића заштатили су се самим тиме и бесконачно, сложени и замршени проблеми и живота и његовог књижевног обликовања. У тој трећој својој књижевној фази, X. Кикчић срдем што на страну својих јунака, а идејно неучвршћен, сад је у књижевном експериментисању. То је његова најбогатија књижевна фаза, али пуне стрампунтија. Најпраје, не ушавши снтурно у теоретску страну уједињничког стварања (о којој је почев за дедиће размишљаја поводом дискусије о социјалној темељности у умјетности), X. Кикчић, у свом другом већем дјелу, »Хоруку«, покушава да прикаже босанско село у таквим срамђерним и облицима идена борбе, какви тада на њему стварно нису постојали: ту он сасвим произвољно пријонира у босанском селу такве елементе сјајести какве је тражила некакши схвадајући снагајашта тенденција. А доцније, сам увидјевши ту заблуду, — исклешао је исправи — он у »Букама«, опет сваким произвољим, не видевши ствари, в спјесицама и стихијским облицима класне борбе на селу, — пада у дугу прајдествујућу сад му је тешкоти на стихији, из људима који тијеснома приводе, што је вуждо води у изразито натуралистичко искривљеније босанскије селе.

Ali, nako ni je bio ravnatelj u svim svojim ostvarenjima, X. Kikić bila je to nesporno po svom naizdubljenom biću. On je u stvarnosti bio ravnatelj u mogućnosti.

Taknog ga zatim raz. To je, vidi, bio rat koji je razgoljeno sve ljudi i sve oseće kao neželjan dosegda. Za vremenski, autentični potresacem tajotinat Hasanu Kikiću bila je to kao stvorena prilika da izdiže iz činjenice da slike i svoju osnovnu temu, celo, u njegovom naizdubljenom izražavanju, da učini stvarnim razmjer stihije i snijesti, i načinu nefudobno učinkovanje — da raznične vunim kraljevinu. Da je ostao na životu, on bi sigurno, udejno skaravši u borbi, i obdarjen neosporivim talentom, dobio džboke umjetničke slike našeg herojskog doba.

Novak je u Hasanu Kikiću ostvo njezin pisacu i pisacu čovječku. On se sva podbacio 1941. godine. Radostno ga je tada bio gledati u Zagrebu; poslanje dvadeset drugoga juna narocito. Kipito je od strastvene mržnje, bio sam obuven ujoram i hrabrenju, kakve kod njega dotad nisam vidio. Čitave kuferne snimljene materijala preopšto je on iz Zagreba u Sanski Most, kako je bio premjешten; iz Sanskog Mosta doturoao partizanim sandučem municije, slao izvještaje o pokretima Tvrđavama i ustasha; a kad je, mudro čekajući, dobro poziva da prekinie pozadininski rad i iziđe u Grmeč, bio je to naјstrastiјни čovjek na svijetu. To je olisti bio dječak izv cirskih goveda, koji se, izrastavši u narodnog osvetnika, ponovo naišao, sada s puškom u ruči, sa svojim probuđenim vršnjačima, voljni ih kao nizak dosad i voljni od njih kao rijetko ka. Njegova naivska strast u taj časovima bila je da će zajedno s njima biti.

On je bio veliki gubitak.

Ako mu se ne zna za kosti, зна му се за добра дела. Nisao je narodu i želio je da mu što bolje piše, mlad, pun живот дао је народу, и народ који pamti зло i dobro, odaže му достојну пошту. Slava Hasanu Kikiću!

Skender Kulenović

FILMSKI PREGLED

PREGLED NAŠE PRVE FILMSKE SEZONE

I.

Bez pretencija da damo neke dublje umjetničke ocjene, nameće nam se potreba da zabilježimo najvažnije činjenice u oblasti filma u toku 1945-46. god. 120 filmova, koliko ih je bilo prikazano za vrijeme prošle sezone, glednlo je više od 700.000 gledalaca. Njima treba pribrojiti još 12.000, koji su bili obuhvaćeni predstavama putujućih pokretnih kina po manjim mjestima i selima, koji desto nikad nije nisu vidjeli filmskog platna.

Vao svake je sumnje, da su svi, čak i oni zionistični, morali priznati superioritet sovjetskog filma, koju se ispoljava kako u tematici, bliskoj biti i pitanjima života, tako i u visini i originalnosti umjetničkih ostvarenja.

Veliki dio publike još se živo sjeća sovjetskih filmova koji su prije rata došli do nas i koji su to mnoge značili velik dogradaj u životu. To su bili filmovi kao »Put u Živoj«, »Burak«, »Petar Veliki«, »Žena za 1000 milijara«, »Pastir Kostja« i »Cirkus«. Svi ti stari prijatelji sovjetskog filma pobjili su